

הנהיגה והמשפט השמימי

"וַיִּתְּנָה תְּלֹקָה קִדְשֵׁת הַיּוֹם כִּי הוּא נוֹרָא וְאִיּוֹם..." בימים הנוראים, ובעצם גם בימים אחרים בחיינו, אנו מתחברים עם משפט המתקיים במציאות שמעבר לזמן, עם המשפט השמימי. מקורות אגדיים יפהיים מתארים בלשון בני אדם את המשפט השמימי על פי מודל המשפט האנושי, כששני פרקליטים, קטגור וסניגור מכהנים בו. לפעמים מדובר אף על הקב"ה ובית דינו. 'ונתנה תוקף' מנסה להשתחרר במקצת ממודל זה, תוך שהוא שומר על העוצמה הרגשית שבו. הוא מתאר תהליך שמימי שונה. מלך מלכי המלכים יושב בימים הנוראים על כס המשפט, כס החסד והאמת: "תִּנְשָׂא מַלְכוּתָךְ. וְיִכּוֹן בְּחֶסֶד כְּסָאָךְ. וְתִשָּׁב עָלָיו בְּאֵמֶת". הקב"ה דן יחידי, כי הוא מצוי מעבר לכל שוחד ולכל שרירות: "כִּי אֵתָה הוּא דִין וּמוֹכִיחַ וַיִּדְעַע וְעַד... וְתִזְכֹּר כֹּל הַנְּשָׁכָחוֹת. וְתִפְתַּח אֶת סֵפֶר הַזְּכוּנוֹת. וּמֵאֵלָיו יִקְרָא. וְחוֹתֶם יָד כָּל אָדָם בּוֹ". אנו חתומים על תיאור החטאים, הפשעים והעוונות אשר יפלילו אותנו. אין צורך בשמים לאיים על עדים עוינים.

ימים רבים הרהרתי על משפט שמימי זה, ושאלתי את עצמי האומנם הוא יכול להיות צודק. כיצד ניתן לשפוט במשפט צדק בני אדם בעלי רקע תרבותי וחינוכי שונה ואף הפוך, נאשמים שונים פסיכולוגית, גנטית, הורמונלית, בצורה שווה. כיצד. האומנם ניתן לדון אותם לעונש על אותן עבירות? שופטים בשר ודם מבינים זאת ולפעמים מתחשבים בנתונים מקילים כאלה בגזר הדין, אך האינטרסים החברתיים גוברים. חייבים הם לעשות צדק ולמנוע את הפשיעה לכל סוגיה. האם בית דין של מעלה שופט על פי עקרונות בית דין של מטה? ואולי, יש לו בכל זאת, עיקרון אחר למדוד את האשמה?

אני מאמין שאכן יש בשמים קריטריון אחר. בלשון מתמטית לא יותר מדי מסובכת הייתי מנסח זאת בקביעה שבשמים לא שופטים לפי ה'פונקציה' בלבד אלא לפי ה'נגזרת' הביורגפית, אך נעזוב מלים קשות אלו. אנסה להסביר את הקריטריון תוך תרגום המלים הטכניות הללו ללשון הנהיגה בכבישים, מבחינה מסוימת ניתן לומר שחיינו אינם אלא מעין נסיעה במכונית. במשך השנים הראשונות לחיינו, ופעמים רבות אף לאחר מכן, אחרים נוהגים במכוניתנו ומסיעים אותנו לכיוון הנראה בעיניהם או הנקבע ברגשותיהם, כשהם נעזרים ב-GPS בו הוכנסה מפת דרכים של ערכי הדת והמוסר, שלא תמיד היא זהה עם המפה המשתפת בשמים. אכן, נהגי מכוניתנו, חינוכינו ותנאי גופנו ונפשנו, הובילו אותנו לנקודה מסוימת במפה השמימית, אלא שאז, בשלב מסוים מסוגלים היינו להגיע להגה ולתפוס אותו בידנו. מה עשינו אז? האם היינו מסוגלים להבין שהמכשיר שהדריך אותנו הטעה אותנו? האם הצלחנו לפקוח עיניים ולהבין שאנו שטים לקראת תהום בו ייפגעו אחרים וגם אנו. אולי קשה היה לנו לעשות פניית פרסה, ההגה הנוקשה מדי לא נשמע לנו, ואף על פי כן, האם השתמשנו בדוושות המכונית כדי להאיט אותה או כדי

להאיצה להימנע מתאונות? ואם גם זאת לא עשינו, האם זכינו להרהורי תשובה, לתודעה שְׂדָרְךָ רְשָׁעִים תֵּאבֹד, הדרך עצמה אבדה, היא הביאה אותנו למבוי סתום, או הייתה לדרך אכזב שנתקעה במדבר ללא המשך. שני נהגים נמצאים באותה נקודה במפה, אך הם נשפטים לא רק בכך, אלא ב"היסטוריה", ליתר דיוק בביוגרפיה של הנהיגה. האחד במאמצים אדירים הצליח לשנות את כיוון נסיעתו, האחר הובל מלכתחילה לאותו כיוון נכון, אך הוא נעצר והשתתק. הראשון התגבר על מכונית פגומה שקיבל, אולי על רקע ריק מערכים שהיה מנת גורלו. השני, הגיע לאותה נקודה, תוך התנתקות משמעותית משורשיו הנפלאים והתערטלות מערכיו. אכן, לפעמים בעלי תשובה עומדים במקום שצדיקים גמורים אינם יכולים להגיע לשם, אלא אם הם התעלו על עצמם וניסו לתקן את מפת הדרכים של מורשת ה-GPS הפגומים. אכן, השופט השמימי ישאל אותנו לא רק "איכה" אלא גם "כיצד נהגת?"

"וְעַל הַמְּדִינֹת בּוֹ יֵאָמֵר" אדם, למן הפרא בשבטים הפרימיטיביים ועד לגדולי התרבות נשאל אותן השאלות. כל אחד לפי מדרגותיו. וזאת כי כל מצפון יכול להשיג במידת מה את הטוב האנושי. כל יהודי, יהיה מה שיהיה הרקע האישי שלו, נשאל: במצבך אתה, האם התקדמת במשהו, ביהדותך? האם שינית במשהו את המציאות לטובה? האם הבנת את אחריותך לאחיד? האם ניסית לגאול את עצמך? וכולם יצטרכו לענות על השאלה החשובה מכל: השמעת בלבך את בת הקול השמימית הקוראת: שובו בנים שובבים ונהגו כהלכה.

כשהשאלות מתעוררות ומעירות את האדם, הוא נשפט. בתשובותיו הוא בונה את העולם הבא שלו, על ידי מעשיו, על ידי תשובותיו לשאלות. אמרו החכמים שבת-קול יורד מהשמים וקורא את היהודי לתורה וכל אדם לתשובה. ופירש הבעל שם טוב שבנות-קול אלו לא נשמעת באוזניים אלא בלב. במילים אחרות מאותן נקודות מפנה בכבישים שלפניו, באתגרים לנהיגתו במכונית חיוו. אמנם כן, בעקבות משפט סובייקטיבי זה, יכול האדם לטעון שהוא אנוס ברשת הכבישים, אלא שלפנינו מנוסה, מנוסה פרדוכסלית ואיומה מכל. זהו החטא הקשה ביותר, חטא האדם המנסה לרמות את עצמו ולטעון שאין הוא נוהג במכוניתו.